

VICHŘICE VE STŘEDNÍ EVROPĚ 29./30. LEDNA 1801, JEJÍ ŠKODY A OHLASY

The gale of 29/30 January 1801 in central Europe, damage and response. This winter gale is documented to have occurred in the territories of the Czech Republic, Poland and Germany where great losses were recorded. It arrived to Bohemia and Moravia from the North-West or West. In Prague, it became an instigation for an “Elegy” on the ruined church tower and a “Proposal” for the destruction of all Prague spires to prevent disaster damage. The article is a contribution to the environmental history of central Europe.

KLÍČOVÁ SLOVA: vichřice – století 19. – Evropa střední

1. ÚVOD

Vichřice a orkány se ve střední Evropě pokládají za jedny z nejzávažnějších klimatických katastrof. V současných diskusích o klimatu se proto o nich jedná jako o „žhavém tématu“. Přibývá vichřic a orkánů v důsledku antropogenních klimatických změn? Dochází k jejich zesilování? Převážná část odborníků je toho názoru, že v posledních sto letech k žádným výrazným změnám v aktivitě vichřic nedošlo [6]. Složitější je posouzení jejich výskytu v éře preinstrumentální.

R. Brázdil a P. Dobrovolný [4] publikovali studii o výskytu silných větrů v českých zemích v průběhu 16. až 19. století. Pro 19. století považují za nejvýznamnější případy z 29. května

1830, 18. prosince 1833, 7. prosince 1868 a v noci z 26./27. října 1870.

Podle názoru autora by mezi extrémní případy 19. století měla být započtena i vichřice v noci z 29./30. ledna 1801, jejíž výskyt se podařilo dokumentovat nejen na řadě lokalit v České republice, nýbrž i na území dnešního jižního Polska a východních částí Německa. Kromě kronikářských a novinových zpráv podnítila i vznik dvou neobvyklých bezprostředních ohlasů, které svérázně reagovaly na ohrožení a následné škody; současně nám přibližují jak dobové realie před 200 lety, tak i psychiku našich předků.

Flora Observationij 72.8 mane, meridie, et 72.9 vesp. Tabula Ventorum 1801.

Mones	PN	PNM	PNV	WPM	W	WSW	SW	SSW	S	SSO	SO	OSO	O	ONO	NO	PNM	dies pacati	venti procellari
Januar.	6		1	6	17	1	9	9	8	7	4		4	4		1		29. N. 31. N.
Febr.	15	1	6	7	3	3	1	6	7	1		8	5	4	3	2		
Mart.		3	7	14	10	25	8	4	5	2	-1	1	1	3				
April.	7	9	5	5	8	1	7	3	6	1	1	2	3	14	7	5	172	22. 27. N. 23. N. 28. N.
Majus	2	1	2	2	4	5	3		10	19	8	3	8	2			142	1. 10. N. 22. 23. SO 28. 10. N. 30. SO
Junius	3	9	13	27	15	10		4			2							11. 12. 14. 15. 17. 18. N. N. 18. 10. N. 20. N. N.
Julius	2		4	20	22	8	10	5	2	1	2	1			2	1		8. 12. 13. 5. N. 12. 18. 10. 14. 21. 10. N. 26. S. N.
August.	4	2	11	7	12	4	4			2	2		2	4	1	1	8. 9. 2	
Septemb.		5	2	4	17		3	4	2	7	11	4	3	7	3			
Octob.	7	2	10	5	14	5	5	3	4		4	3	3	5	1			9. N.
Nov.			1	1	16	14	3	6	5	1			5					2. 10. 10. 21. 11. N. 23. 10. 24. 25. 10. 11. N. N. 26. 29. 10. 11. N. N.
Decemb.	4	2	1	7	22	10	8	9	8	2	2		1					10. 16. 11. 12. N. N. 12. 10. 10. 18. 10.
Suma:	47	34	63	105	161	86	61	53	58	43	37	22	25	37	17	10.	7.	25. 2. 2. 2.

Obr. 1 Zajímavým dokladem o pozorování větru v Praze v minulosti je “Tabula ventorum 1801” (Tabulka větrů 1801) s šestnáctidílnou větrnou růží. Pozorovalo se mezi 7–8 h ráno, v poledne a mezi 7–9 h večer. Vpravo jsou evidovány “venti procellari” (bouřlivé větry), ve druhém sloupci zprava “dies pacati” (dny s bezvětřím). V lednu 1801, stejně jako za celý rok, výrazně převládaly západní větry [18].

Fig. 1. An interesting document of wind observations in Prague in the past is the “Tabula ventorum 1801” with a wind rose of 16 parts. The observations were made between 07.00 – 08.00 AM, at noon and between 07.00 – 09.00 PM. The last column to the right registered the “venti procellari” (storm winds) the second column from the right side registered the “dies pacati” (calm days). Winds markedly predominating in January 1801 and in the whole year were western winds [18].

2. VICHŘICE V NOCI Z 29./30. LEDNA 1801 V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 Čechy

Výskyt této vichřice bylo možno dokumentovat pro Prahu, jakož i pro střední a severní Čechy.

Krameriovy vlastenecké noviny přinesly 7. února 1801 následující zprávu z Prahy, datovanou den předtím: „Dne 30. (minulého) měsíce v noci měli jsme tu tak prudký a bouřlivý vítr, že v mnohých staveních okna rozbil, v zahradách a zvláště na Sviniském vrchu¹⁾ mnoho stromů polámal a mnohý i s kořeny vyvrátil; největší pak škodu učinil na Novém Městě u sv. Jindřicha, kdež na věži do polovice vršek i s krovem strhl, což s takovým násilím na chrám Páně padlo, že střecha i samo klenutí v chrámě veliké porušení vzalo. – O tom strašlivém větre také z krajů již mnohé truchlivé zprávy přicházejí; v mnohých místech s stavení střechy pobral a v lesích nenabitých škod nadělal.“ [10].

Na meteorologické stanici v pražském Klementinu popsal uvedenou vichřici (obr. 1) na okraji deníku královský astronom M. A. David latinsky takto: „Již před 7. hodinou večer (29. I.) zuřil velký západní vítr, během jehož trvání začalo v 10 hodin silně pršet, což trvalo až přes půlnoc. Když déšť přestal, byl západní vítr silný a mocný asi do 6 hodin ráno 30. ledna, takže rozezněl zvony, shodil střechu věže v kostele sv. Jindřicha i se zvony připevněnými k hodinám, v mnoha domech rozbil skleněné tabule, dokonce i okno v chráněné zdi v arcibiskupském paláci. Urval střechy budov na výše položených místech a shodil dolů. Na venkově pohnul z místa celými domky.“ [18] Tato glosa je doplněna výňatkem ze zprávy kaplana Josefa Grafa z Vrchlaví, „kde 23. ledna spadl barometr (kle-sl tlak) na 25“. Krátce nato bylo mnoho sněhu a následoval orkán ze severozápadu, který byl 29. ledna tak silný, že způsobil velké škody v lesích a na střechách.“ [18].

Z Děčínska pochází zpráva, že v posledních dnech ledna roku 1801 rozvalila vichřice selské stavení Josefa Richtera z Dolního Varnsdorfu [21].

Barvitý popis průběhu počasí v lednu 1801 nám zanechal ve svých pamětech soused a rychtář František J. Vavák z Milčic u Nymburka, známý z Jiráskova F. L. Věka: „Od prvního až do 17. ledna mírně mrzlo, více teplo než studeno bylo a cesty byly dobré. Dne 18. padal sníh, 20. ho docela se otepilo a 21. přšel déšť, s čímž sněhu a dobrým cestám konec. Dne 24. ledna, v sobotu sníh celý den pomalu padal na bláto a zem měkkou a zas ráno v neděli až ho již bylo na 1/4 lokte (asi 15 cm); potom od 9. hod. ráno se vyjasnilo a velmi krásné slunce bez větru svítilo a teplo bylo ...“

27. ledna velký vítr sněhem prášil a závěje vzdělal, 28. po sněhu déšť přšel a vítr nepřestal. A v noci po 29. dnu převelický a hrozný vítr strhna se každému k hrůze a strachu byl, v sídlech stavení a v lesích dříví porážel a převelických škod nadělal. Není jediná ves, aby v ní 2, 3, 4 i více stodol a jiných stavení byl nezbořil; na samém panství poděbradském 46 stodol mimo jiná stavení lehlo. V lesích také znamenité škody skrze vyvrácení dobrých stromů – místem hned hladinou všecko – učiněné jsou. Mnohá stavení rozviklána a polámana jsou, že tak ostáti nemohou, ale spravena býti musejí. Ještě dne 30. a 31. ledna vítr se neupokojil, až 1. února ...“ [23].

1) Dnes pozapomenutý název označoval nepochybně tehdy ještě nezastavěný prostor dnešních Vinohrad, tj. za hradbami, protože je spjat s názvy Svinská ulice (dnešní Ječná) a Svinská brána na jejím konci, tedy v prostoru dnešního náměstí I. P. Pavlova (za konzultaci vděčím PhDr. Zdeňku Dragounovi z Pražského ústavu památkové péče).

Konkrétní výše škod na lesích vichřicí z 29./30. ledna 1801 je známa z revíru hetlínského a radvančického na Kutnohorsku a na panství Brandýs nad Labem, kde porazila a vyvrátila 8564 kmenů. [17].

Podle provedeného šetření neexistují doklady o tom, že by byly zasaženy jižní a jihozápadní Čechy.

2.2 Morava

Na Moravě jsou nejpodrobnější zprávy o vichřici a jejích škodách z Brna a Prostějovska.

„Patriotisches Tageblatt“ zveřejnil s titulkem „Orkán v Čechách a na Moravě“ tuto zprávu: „Brno. V noci z 29. na 30. ledna (1801) po předcházejícím dešti, který s nastávající nocí neočekávaně spadl, strašný orkán, který mnoho škod na budovách a oknech způsobil, zuřil celou noc, na Špilberku jakož i v blízkých vsích strhl střechy, a na malé věži kostela sv. Jakuba urval věžní bání a shodil na ulici. Toto bouřlivé počasí trvalo, i když s přestávkami, ještě dva dny. Pokud je známo, běsnil tento bouřlivý vítr také v Pešti, Vídni, Lvově, ve Slezsku etc., zvláště ale v Praze“ [20].

Pamětní kniha města Kralice na Hané uvedla: „Léta Páně 1801 ze dne 29. na 30. měsíce ledna tou nocí celou tak hrozně veliký vítr jest foukal, že mnoho stavení, stodol jest pozhazoval a velikou škodu lidem učinil, na Kralici ten věžní kříž, který půl druhého centa třechy měl, ulomil a dolů shodil, podobně mnoho skřídlice s kostela a okna roztloukl. Tím podobně v Prostějově na rathouzi vrch na věži na jednu stranu naklonil a z mnohých stavení kamenný štítý pozhazoval.“ [22].

Vichřice z konce ledna 1801 byla i bezprostřední příčinou „snesení“, tj. zbourání Plumlovského hradu. Ničivě totiž zasáhla hradní budovu i sousední zámek, byla rozbita břidlicová střecha a povaleny některé sloupy fasády. Majitel panství kníže Alois z Lichtenštejna nechtěl opravovat oba objekty, uvažoval dokonce o zboření zámku. Na doporučení plumlovských úředníků však rozhodl „snešt“ jen hrad, což provedli v letech 1801–1805 s pomocí plumlovských poddaných dva podnikatelé z okolí za hodnotu získaného stavebního materiálu. Na zámecké budově se provedly nutné opravy a do nově zřízené kaple byl přenesen barokní mobiliář ze zbořené kaple hradní [25].

Státní okresní archiv v Prostějově chová dále akta, vzniklá během likvidace škod po vichřici v noci z 29./30. ledna 1801, která obsahují spisy od března do července 1801 – korespondenci s magistrátem a krajským úřadem o škodách z „bouřlivého“ větru [28].

Z Českomoravské vrchoviny pouze kronika Nového Města na Moravě stručně konstatuje, že 28. a 29. ledna 1801 byl velký vítr, pak velké sucho [26].

3. VICHŘICE 29./30. LEDNA 1801 NA ÚZEMÍ POLSKA A NĚMECKA

Výskyt tohoto nebezpečného meteorologického jevu lze dobře dokumentovat (s pomocí německo-polského slovníku vlastivědných názvů [3]) pro jižní a jihozápadní Polsko. Ze zprávy Slezských provinciálních listů, vydávaných v němčině, uvedme: „Vichřice, která se podle novin vyskytla v noci z 29. na 30. ledna (1801) v Německu, v Čechách atd., postihla také Slezsko. Zbořila stáje, stodoly, domy, ba i kostely a vyvrátila tisíce stromů. V okrese Prudnik v obcích Dzierżyslawice a Blažowice Dolne zahynulo ve stájích 30 kusů dobytka a 300 ovcí. V městě Glogówek byly strhány střechy i štítý. K velkému neštěstí došlo v Olawě, kde během vichřice jednu děvečku ve stáji usmrtil padající trám a druhé trosky rozmačkaly nohu a jednu ruku; bylo zabito šest kusů dobytka. Na panství

Wartenberg měla vichřice na svědomí pád 9253 silných stromů. Na panském zboží Miechów bylo následkem zboření stáje usmrčeno 8 kusů dobytka a vážně zraněno 10 krav a 7 koní.“ [16].

Také severovýchodně od Těšina ve městě Pszczyna (Pless) se podle tamních pozorování vyskytla v noci z 29. na 30. ledna 1801 a od 31. ledna do 1. února velmi silná vichřice, která trvala po mnoho hodin a svou neodolatelnou silou poškodila lesy, pobořila domy, stáje a sýpky, dokonce i stodoly sotva dva roky staré [19].

Na území Německa potvrzuje výskyt této vichřice řada kronikářských zpráv z Lužice, Saska, severovýchodního Durynska a jižního Brandenburska. Způsobila škody mj. ve městech Žitava, Drážďany a Gera. Z konkrétních škod je uvedeno střížení téměř celé střechy kostela sv. Mikuláše v Dahme, severně od Drážďan. Pokud jde o čas jejího výskytu, nejpřesněji je uveden v Grossenheimu, a to 29. ledna 1801 v 10 hodin večer. Nejzápadněji postiženou lokalitou bylo podle dostupných údajů město Bad Harzburg nedaleko od Brockenu.

Bližší údaje o vichřici ve Vídni, Budapešti a Lvově se nepodařilo získat.

4. METEOROLOGICKÉ ASPEKTY

Zimní vichřice k nám přicházejí nejčastěji od západu a severozápadu se studenými frontami a zasahují celou střední Evropu. Příkladem takové vichřice je orkán ze 17. ledna 1955 o rychlosti 120–180 km/h, který měl způsobit největší škody ve 20. století [5, 7]. Také vichřice z 2.–4. ledna 1976, při níž bylo dosaženo rychlostí přes 100 km/h, způsobila škody za více než 60 milionů Kčs. V Počeradech tak velký tlak větru uvedl do pohybu 39 vagónů naložených uhlím, byla poškozena elektrická vedení apod. Kuriozitou bylo poškození věžičky pražské Lorety.

Na území Polska se silné větry v letech 1956–1965 vyskytovaly nejčastěji při severozápadním cyklonálním typu cirkulace [1].

Pro rekonstrukci synoptické situace před 200 lety jsou srovnání s dneškem jen skromné údaje. Na území ČR byla jediná kvalifikovaná stanice v Praze. Pozorování F. Knitelmeyera v Brně se nezachovala in extenso a o jeho místě a přístrojích není mnoho známo. Nicméně zaznamenal, že „v noci z 28. na 29. ledna (1801) byla mimořádná vichřice, která trvala téměř dva dny. A v noci, kdy běsnila nejprudčeji, byla „smíchána“ s rychlým tátním a deštěm; přišla ze severozápadu“ [9].

Takže v Praze se vyskytovala vichřice od západu, ve Vrchlabí a v Brně od severozápadu. V rakouském Linci byl 28.–30. ledna 1801 silný západní vítr [27]. Na jihoněmecké horské stanici Hohenpeissenberg převažoval v těchto dnech rovněž silný vítr západních směrů, jen v poledne 29. 1. bylo při jihozápadním směru dosaženo síly vichřice a 30. 1. ráno vál silný vítr od severozápadu [11].

pať škodu učinil na novém městě v sv. Jindřicha, kdež na věži do polowice swrchet y s krowem strbl, což s takowým násylim na chrám Páně padlo, že střecha y samo klenutí w chrámě wcliké porussenj wzalo. — O tom strassliwém wěře také z tragů giž mnohé truchliwé zpráwy přicházejj; y mnohých mistech s stawenj střechy pobral, a w lesých nezabitych škod nadelal.

Elegie

na věž Swato Jindřichau wětrem poraženau; od Fr. Machka, furýra c. k. pluku pionýrského.

Což sy wěži zawinnila
Jindřichá, tak wlkého
že sy hněwu zakusyla
Wichru převrtného.

Grála sy giž strze sta let
Pyšná gak wěž Babylon,
Nepřitel moh sy z děl střilet,
Neraniť rě, ani hrom.

A hle předece tu tak pyšsnau
Porazyl gest bez děla,
Bez hromu, tu wěži pewnau
Wichr; gakát násyla!

Wšak ne předece bez chystosti;
Tak gak každý nepřitel
W noci, listiwě plný zlosti
Wšij swau mocý přiletěl.

W tisíce osmístém prwnjim,
Ledna předposledního
Počal okolo dwau hodin
Wáti z hřtánu wztelého.

Začal fíčet, hučet, bauřit
Skřz stromy a stawenj
že on mjinj tu hřdau potřít,
Zbudil lid k vstrassenj.

W Praze k dostání w České Expedicj w Dominjčanské ulicy w Dřabů Dřo. 373.

Popadna gi zrowna w pra, Zatrásł nj náramně, Tu w nj wšacka šyla klesá. Ludy puřag' militně.

Giž giž prašstj, kácý, padá Dolů s hrozným třestotem, Hrob budawcy slepě hledá S smredným úwě hrápotem.

Wessčasná wšak gšauc giž sama, Kewinněho ranila, Tež, y zpurně audy lámá Ludy, gež prw křáslila.

Opowázitwě se děte, W přibuzného wnitřnosti; Kanila, wšak gen g'ho twáče, Ne w něm skřyté hodnosti.

Kam se děla wěže křása, Kam twá slěnost zmizela? W fraginách giž řáždý blásá, Gak sy se tak změnila.

Gindy stálas k podiwenj Patřejmý na tebe, Nynj dáwáš k vstrassenj Příklad sama ze sebe.

Chceš nám řicy, že gak tobě Tak y nám se poděge, Řáždý že se octne w hrobě Sám, dřjw než se naděge.

*) Kostel sw. Jindřicha.

N á w ě s t j
od chř. král. městského hejtmanskstwj.

Dne 25 ledna b. r. w Dusynském sále sřátek nalezén byl. Wdož geg zřaztil, necht se w tohotu c. k. auřadu ozblásy a swěho práwa dokáže. W Praze ze 29 ledna 1801.

Jan Krant. Glafer, c. k. pol. Komu.

Obr. 2 Faksimile "Elegie" F. Machka z Krameriových novin 7. února 1801 [12].

Fig. 2. Facsimile of the "Elegy" by F. Machek from the Cramerius Newspaper of 7 February 1801 [12].

Tlak vzduchu klesl v Praze od 26. do 29. 1. o 13 hPa a 30. 1. opět stoupl o téměř 15 hPa. V poledne 29. 1. vystoupila teplota vzduchu na 5,8 °C (v Linci na 4,5 °C).

V polské Pszczyně začal 26. 1. 1801 při „středním“ tlaku velký vítr, který trval s malými přestávkami celý týden a konečně se zvrhnul ve vichřici, ba dokonce orkán ... Večer 31. 1. začal tlak stoupat a to tak rychle, že následujícího rána již vystoupil o 9 „stupňů“, následkem čehož přestala vichřice a nastoupil mráz [19].

5. OHLASY NA VICHŘICI V DOBOVÉM TISKU

5.1 Elegie na věž sv. Jindřicha v Praze

Je s podivem, že největší škodu v Praze utrpěl právě oblíbený kostel sv. Jindřicha ve stejnojmenné ulici, respektive jeho zvonice. Věž bez střechy a díra v chrámové lodi vyvolaly u furýra c. k. pluku pionýrského (ženijního) Františka Machka hluboké hnutí mysli. Chopil se pera a jeho „Elegii na věž Svato-Jindřichskou větrem poraženou“ si mohli čtenáři Krameriových novin přečíst již 7. února 1801 (obr. 2)

Úvodem se dojatý ženista ptá: „Což si věži zavinila /

Jindřišská, tak velikého / Že si hněvu zakusila / Vichru překrutného“. V další sloce přirovnává sečtělý autor pražskou zvonici, dosud hrdinně vzdorující zlobě živlu a lidí, k pyšnou babylonské věži a pokračuje: „A hle předce tu tak pyšnou / Porazil jest bez děla / Bez hromu, tu věži pevnou / Vichr; jakáž násila! / Však ne předce bez chytrosti; / Tak jak každý nepřítel / V noci, lstivě plný zlosti / Vší svou mocí přiletěl.“

Vylíčit pak detailně průběh katastrofy, zakončil F. Machek svůj opus vskutku elegicky: „Chceš nám říci, že jak tobě / Tak i nám se poděje, / Každý že se octne v hrobě / Sám, dřív než se naděje“ [12].

5.2 Vlastenecké návrhy ohledně věží

V červnu uveřejnil „Patriotisches Tageblatt“, vycházející v Brně, anonymní příspěvek (datovaný v Praze 1. února 1801 a signovaný šifrou „M“) s obširným názvem: „Velká vichřice v Praze a při této příležitosti vlastenecké návrhy týkající se věží“, z něhož uvedeme v překladu několik úryvků:

„V noci z 29. na 30. ledna zuřila v Praze vichřice s takovou prudkostí, jakou málokdy dosáhl vítr co lidská paměť sahá. Shodila množství tašek ze střech, srazila z budov a kostelů vázy nebo kříže na nich upevněné, a také strhla mnoho střech letohrádků a besídek v jejich sousedství. Nejvíce se ale vyřádila na věži kostela sv. Jindřicha na Novém Městě ... (Následuje popis škod).

Kdyby tato vichřice řádila ve dne, v době, kdy by bylo v kostele mnoho lidí, jak mnoho z nich by přišlo o život! Neměli bychom si proto dávat pozor vůči smrtelnému nebezpečí, jakému nás vystavují věže, když na nich vypukne požár nebo za prudkého větru? Je sice pravda, že v poměru k velikosti města je třeba mít z policejních důvodů postaven určitý počet věží, aby strážci mohli upozorovat vypuknutí požáru ve městě a dát rozeznáním zvonů znamení, svolávající k pomoci nebo aby vyvěšením praporu z věže směrem k ohroženému místu mohli dát znamení všem, kde je třeba rychlého zásahu. K tomu cíli by však v našem hlavním městě stačily čtyři věže.

K čemu je to velké množství dalších věží, zvláště zrušených klášterů a zavřených kostelů, v nichž ani nevisí zvony? Neočekávám, že mi namítnete, že mnoho věží je ozdobou městu; kdo totiž spatřil Drážďany, bude přesvědčen, že město může vypadat krásně i bez množství věží; navíc na bezpečnosti záleží víc, než na kráse. Také si nemyslím, že by někdo považoval kostelní věže za potřebné, protože poskytují útulek zvonům. Ať už totiž počítáme zvony mezi potřebné vybavení nebo ne, nevyplyvá z toho v žádném případě nutnost mít věže velké. Ty totiž rozhodně patří k nepřátelům našeho bezpečí a docela by si zasloužily, aby si jich začala všimnout policie...

Věže budov jistě již v minulosti zapříčinily mnoho nešťastných příhod; navíc opravy, které je občas na nich potřeba provést, si vyžadají část příjmů, které obce nebo kostely mají a o jejichž lepší využití by se v dnešní době, kdy víme o potřebě postavit márnice, nemusel nikdo obávat.

Vyslovil bych se proto ohledně věží z výše zmíněných důvodů následovně:

1. V každém městě nebo obci smí být jen takový, a ne větší počet věží, a to ne vyšších, než je potřeba, jaký vyžaduje nutnost mít dobrý přehled po celém městě.
2. Tyto věže musí být postaveny z kamene, aby byly odolné proti ohni, za použití co nejmenšího množství dřeva, a vybaveny střechou z cihelných tašek, pevnou a ne příliš vysokou.
3. Ostatní věže bych nechal všechny strhnout. Prodej materiálu z nich získaného i z peněz ušetřených takto na opravách by se bohatě pokryly výdaje na demoliční práce.

4. Věžní hodiny, nejsou-li nadbytečné, bych umístil jednak na obecnou vyhládkovou věž, aby tam byly užitečné při zvonění na poplach nebo na nejvyšší místo kostelů.

5. Zvony se ale musí spokojit s pevně zbudovanými střechami na hřbitově.“ [8].

6. ZÁVĚR

Velmi nebezpečnou iluzí je názor, že dnešní společnost již dokáže přírodní katastrofy a jejich dopady ve větším měřítku potlačit nebo dokonce eliminovat. Na druhé straně je třeba si uvědomit, že i poměrně běžná událost se může katastrofou stát, jestliže zastihne společnost nepřipravenou. Příkladem může být kolaps dopravy na dálnici D 1 z Prahy do Brna z 22. na 23. února 2001, kdy poprvé v dvacetileté historii provozu došlo k jejímu úplnému zablokování na dobu dvanácti hodin; hlavní příčinou katastrofického stavu byla neukázněnost účastníků silničního provozu, mj. jízda s letními pneumatikami v zimě [15].

Vzniku vichřic nelze zabránit. Pouze včasným varováním před jejich výskytem a vhodnými opatřeními lze jejich důsledky v omezené míře snížit. Také včas avizovaná, očekávaná povodeň nemusí být katastrofou, ale jen historickou událostí.

Předložený článek, dokumentující výskyt lednové vichřice na území České republiky, Polska a Německa před dvěma sty lety, je příspěvkem k environmentální historii střední Evropy, k poznání dobových reálií, znalostí a mentality při extrémních povětrnostních podmínkách [14]. O aktuálnosti tohoto zaměření svědčí mj. i dvě nedávno vydané monografie Ch. Pfistera [23] a R. Glasera [6], opírající se o extrémní historického klimatu Švýcarska a Německa. Lze si proto přát, aby byly analogickým způsobem postupně zpracovány i další případy historických katastrof povětrnostního původu na území ČR, neboť mohou být cenným přínosem dnešku.

Poděkování. Tento článek vznikl v souvislosti s řešením projektu K-3046108 „Vliv klimatických a antropogenních faktorů na živé a neživé prostředí“ AV ČR. Autor děkuje za cenné rady a pomoc Mgr. M. J. Battekovi, Dr. H.-P. Brogiatovi, Dr. J. Croy, Dr. M. Kokojanové, Dr. L. Machovi, Dr. J. Pařezovi a Dr. J. Peterkovi, bez jejichž spolupráce by příspěvek nevznikl.

Literatura:

- [1] Adamczyk, A. B.: Charakterystyka wiatrów silnych i bardzo silnych w Polsce. In: Zeszyty naukowe IGiPZ PAN, Warszawa, Nr. 37, s. 5-42, 1996
- [2] Archiv města Kroměříže, Purkrabní účty 1801. St. okr. archiv Kroměříž
- [3] Battek, M. J. – Szczepankiewicz – Battek, J.: Słownik nazewnictwa krajoznawczego polsko-niemiecki i niemiecko-polski. Wrocław, Silesia 1998. 296 s.
- [4] Brázdil, R. – Dobrovolný, P.: Chronology of strong wind events in the Czech Lands during the 16th – 19th centuries. In: Práce geograficne, zeszyt 107, s.65-70. Krakow 2000.
- [5] Červený, J. a kol.: Podnebí a vodní režim ČSSR. Praha, SZN 1984, s.173-175.
- [6] Glaser, R.: Klimageschichte Mitteleuropas. 1000 Jahre Wetter, Klima, Katastrophen. Darmstadt 2001. 227 s.
- [7] Gregor, Z.: Rozbor povětrnostní situace provázené orkánem na území ČSR ze dne 17. ledna 1955. Meteorol. Zpr., 8, 1955, č. 3, s.70-82
- [8] Grosser Sturmwind in Prag und bei dieser Gelegenheit patriotische Vorschläge Thürme betreffend. Patriotisches Tageblatt, Bd. 2, No. 90, 5. Juni 1801, s. 474-5.

- [9] *Knitelmayer, F.*: Fortgesetzte meteorologische Beobachtungen in den Sechs Wintermonaten von 1800–1801 zu Brünn. Patriot. Tageblatt, Bd.2, 1801.
- [10] Krameryusowy Cýs. Král. Wlastenské Nowiny Roku 1801. Nr. 6,7. února, s.47–48.
- [11] *Lamont, J.*: Beobachtungen des Meteorologischen Observatoriums auf dem Hohenspeissenberg von 1792–1850. München 1851, s. 384.
- [12] *Machek, F.*: Elegie na věž Swato-Gindřišskou větrem poraženau. Kramer. Cýs. Král. Wlast. Nowiny, 1801, Nr. 6,7. února, s. 48.
- [13] Meteorologická pozorování v Praze-Klementinu 1775–1900, I. Praha 1976, s. 60
- [14] *Munzar, J.*: Města a nebezpečné hydrometeorologické jevy. In: Documenta pragensia, 16, 1998, s. 287–303.
- [15] *Munzar, J. – Ondráček, S.*: Paradoxies of natural disasters (with examples from the Czech Republic). Moravian Geographical Reports, 9, 2001, č. 2, s. 41–47.
- [16] Naturbegebenheit. Schles. Provinzialblätter, Bd. 33, 1801, s.173–4.
- [17] *Nožička, J.*: Přehled vývoje našich lesů. Praha 1957. 462 s.
- [18] Observationes Meteorologicae habitae ad Observatorium R. Pragense 1801. Archiv AV ČR Praha.
- [19] Oekonomische Beobachtungen zu Plessnischen vom 1. Octbr. bis letzten Septbr 1801. Schles. Provinzialblätter, Bd. 34, 1801, s. 476–478.
- [20] Orkan in Böhmen und Mähren. Patriot. Tageblatt, Bd. 2., No. 90, 5. Juni 1801, s. 480.
- [21] *Palme, A.*: Varnsdorf a jeho historické pamětihodnosti od založení až do roku 1850. Kruh přátel muzea Varnsdorf 1999, s.153.
- [22] Pamětní kniha města Kralice. St. okr. archiv Prostějov.
- [23] *Pfister, Ch.*: Wetternachhersage. 500 Jahre Klimavariationen und Naturkatastrophen (1496–1995). Bern, Stuttgart, Wien 1999. 304 s.
- [24] *Skopec, J.* ed.: Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816, kniha třetí, část IV., s. 2–4. Praha 1934.
- [25] *Spurný, F.* a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II: Severní Morava. Praha, Svoboda 1983, s.181–184.
- [26] *Trnka, F.*: Novoměstské kroniky. Nové Město 1912.
- [27] *Wacha, G.*, ed.: Die Tagebücher Franz de Paula Haslingers 1796–1833. Teil 1: 1796–1817. Linz 1962, s. 63–64.
- [28] Wetterschäden Vergütung betreffende Akten. SOA Prostějov, fond Archiv města Prostějova.

Lektor RNDr. K. Krška, CSc., rukopis odevzdán v lednu 2002.